

VAKFİYELERDE MEŞRÛTA TERİMİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ; VAKIF GÖREVLİLERİNE AİT MEŞRÛTALAR

Nilgün ÇEVİRİMLİ¹

ÖZ

Vakfiyelerde vâkıflar, vakfın yönetimi ve görevliler, akarların veya nukudun işletilmesi, vakıf gelirinin harcanması ve hayır hizmetleri, kişilere yapılan tahsisatlar ve süknâ ile ilgili bir takım şartlar ortaya koymuşlardır. Bir görevin veya tahsisatın ikinci ya da üçüncü şahıslara yüklenmesi durumunu da meşrut kılma, meşrûta, şeklinde tanımlamıştır. Vâkıfların çoğunlukla câmi mescit olmak üzere kütüphane, medrese, mektep gibi yapıların yanında veya yakınında tahsis ettikleri diğer bir tanımla meşrut kıldıkları evler zamanla meşrûta veya meşrûtahane olarak anılmışlardır. Vakıflarda görevlilere tahsis edilen özellikle imam ve müezzinlere ait meşrûtalar, siyâsi ve sosyal değişim ve dönüşümler sonucunda beraberinde bazı sorunları da gündeme getirmiştir. Bu çalışmada meşrûta kelimesinin vakfiyelerde taşıdıkları anlamların yanı sıra vakıf görevlilerinin barınmaları için tahsis edilen meşrûtaların vakfedilme şartları, buldukları mekânlar ve mimâri özellikler tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, vâkıf, meşrûta, meşrûtahane, meşrutunle

---

¹ Dr. Vakıflar Genel Müdürlüğü-Vakıf Uzmanı- Sanat Tarihçi

CONSIDERATIONS OF THE UNDERSTANDING OF THE BUSINESS IN THE FOUNDATIONS; BREAKING MEASURES TO THE FOUNDATION OFFICERS

ABSTRACT

The foundations of the foundation and the officials have set a number of conditions concerning the operation of mite or money the expenditure of foundation income and the charity services, the allocations to the persons and the relief. The state of the assignment of a task or allocation to second or third parties is also defined as legitimation, legitimacy. The houses which they are mostly legitimate maşjid and which they have appointed as a definition legitimate beside the structures such as library, madrasa, school, or nearby are sometimes known as legitimate or legitimate. Constitutions of the imams and muezzins especially assigned to the duties of the foundations have brought some problems together as a result of political and social changes and transformations. In this study, besides the meanings of the legitimate words carried by the foundations, the conditions for the foundation, the spaces and the architectural features of the legacies allocated for the shelters of the foundation officers are defined.

Keywords: Foundation, founder, conditioned, meşrûtahane, meşrutunleh

GİRİŞ

Meşrut kelimesi, koşul anlamına gelen Arapça şart kelimesinin ismi mef'ul hâli olup, koşullu, belli şartlar konulmuş anlamındadır. Meşrûta ise meşrût sözünün müennes (dişil) biçimi, aynı zamanda satılmamak şartı ile şart eden kişi tarafından bir başkasına bırakılan mülk anlamındadır. Bu bağlamda kelimenin ek alarak kullanılmış hali ise şarta bağlı olarak anlamında *meşrûten* şeklindedir. Meşrutunleh ise lehine şart kılınan, kendisine şart edilen kişi veya kişiler anlamındadır.

Konumuz olan vakfiyelerde meşrut, meşrûta, meşrutunleh, meşrûtahane gibi terimlerin oldukça sık kullanıldığına şahit olunur. Bir vakfiye ele alındığında adeta şartlar manzumesinden oluşan bir metinle karşılaşılır. Kurulan bir vakıfta vakıf kurucunun iradesi ve koyduğu şartlar, yüzyıllar sonrasına hükmeder niteliktedir. İslam hukukçuları, vakıf hukuku ile ilgili olarak vakfiyelerde de zaman zaman karşılaşılan bir kâide zikretmişlerdir. Bu kâide “vâkıfın şartı, şâr’iin nassı gibidir=*şart-ı vâkıf nass-ı şâri gibidir*”şeklindedir (Ömer Hilmi 1307:161-164). Vakıf kurucusunun şartı, kanun koyucunun hükmü gibidir, anlamındaki bu ifâdeye vakfiyelerde sıklıkla rastlanmakta olup, böylelikle şart koyucunun irâdesinin daha da bir vurgulandığı dikkati çeker. “... *şartu'l-vâkıf ke nassı'ş-şârii mısdakınca vakfiye-i mamûl bihâda şart ve tâyin eylediğim vezâif-i muâyyene-i merkûmeden bir akça ve bir habbe ziyâde ve noksan olunmaya...*” H 1122/M 1710. (VGMA,601:25/34).

Vakfiyelerde meşrut, meşrut ola, meşrûta, meşrûtahane terimlerin hangi manada niçin kullanıldıklarının tespiti, vakfiye metinlerinin daha anlaşılır olması bakımından oldukça önemlidir. *Meşrut kılma* terimi, bazen bir görevi, bazen vakıftan maddî mânevi bir yararlanma hakkını kişi/kişilere veya bir makama şart kılmayı tanımlar. Diğer yandan satılmamak koşuluyla şart eden kişi tarafından bir başkasına bırakılan mülk anlamında kullanıldığına ilişkin örnekler çoğunluktadır.(VGMA,581/1:189/194);(VGMA,570:118/76);(VGMA,571:38/16).

Bu çalışmada, bir vakıfta vakıf kurucunun koyduğu kuralları ifade eden, vurgulayan meşrûta teriminin fihki yorumlamalarına girilmeden ifade ettiği anlamlar ile vakıf kurumunda görev ve barınma denkleminin çözüldüğü mimâri bir mekânın adı olan meşrûta/meşrûtahanelerin vakfedilme şekilleri ve şartları, teknik ve mimâri özellikleri ortaya konacaktır.

Bunun yanısıra bir vakıf geleneği olarak ortaya çıkan sosyal ve kültürel değişimlere rağmen günümüze ulaşabilen meşrûtahanelerle ilgili yaşanan sorunlar ve çözümlerden de kısaca söz edilecektir. Ancak söz konusu yapıların yerlerinde tespiti ve analizi ise ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek kadar geniştir.

Söz konusu meşrûtalar hakkında yapılmış derli toplu bir çalışma mevcut değildir. Ancak bazen bir araştırma sırasında yapı ve çevresindeki mekânlar tanımlanırken mekân bazında birkaç kelimeyle bahse konu edildiği, nâdiren eski hallerinin çizimlere yansıdığı görülür (Büyükseçgin 2017:50-55). Meşrûtahanelerle ilgili olarak; İ. Hakkı Konyalı'nın *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi Üsküdar* adlı eseri, Üsküdar'daki tespiti yapılan vakıf gayr-ı menkûllerin ve 80'e yakın meşrûtahanenin kayıt altına alınarak mazbut, mülhak, mamur harap şeklinde notların aktarıldığı tek çalışmadır (1976:52-75).

Zeynep Ahunbay ise İslam Ansiklopedisi'nde yer alan "meşrûtahane" maddesinde İstanbul'daki meşrûtahanelerden kısaca söz ederek ahşap veya kârgir olarak yapılan bu yapılardan ahşap olanlarının çoğunun zamanla ortadan kalktığına, bazılarının yerine yenilerinin inşa edildiğine, kütüphanelerle birlikte inşa edilenlerin ise kârgir yapıldığına değinmiştir (2004:388). Ahunbay'ın da sözünü ettiği yeniden yapılan inşaatlar veya vakfiyesinde olmadığı halde vakıf akar ve hayratlar üzerinde sonradan ihdas edilen yapılar bazen vakıf hukuku ile çelişen durumlar yaratması nedeniyle bazı sorunlara yol açmıştır. Bu durum özellikle camilerde görevli imam ve müezzinler ile Vakıf İdâresi arasında anlaşmazlıklara neden olmuş ve çözüm arayışlarına gidilmiştir.

Öncelikle meşrûta terimi bağlamında; vakıfta yönetim ve görevlendirme, vakıf akarların ya da nukudun işletilmesi, gelirlerin harcanması, galle fazlası ve bazı tahsisatlar, *süknâ/oturma hakkını* da içine alan intifâ ile ilgili olarak vakıf kurucunun meşrut kıldığı soyut kavramlar ele alınacaktır. Konunun daha anlaşılır kılınması için de vakfiyelerden kısım örnekleri ile açıklamalara yer verilecektir.

1.Yönetim ve görevlendirmelerde meşrûta

Bu başlıkta meşrutaya, vâkıfın vakfın yönetim kadrosundaki müteveli/*vakıf yöneticisi*, *nâzır/vakfa nezâret eden*, câbi/gelirleri toplayan, kâtib/hertürlü hesap vb. işleri yürüten gibi görevleri kimin yürütmesini istiyorsa, kime şart kılıyorsa bunları ifade ederken kullandığı bir terimdir. Bunu öncelikle kendisine daha sonra nesiller boyu evlâdına, kölesine veya istediği şekilde herhangi birine veya bir makama şart kılabilir ve vakfiyelerde genellikle *meşrûta/meşrut ola* şeklinde tanımlar. "... *ruh-ı pür futufları kafes-i tenden tayaran ve niyâz-ı hayatda âşiyân ede. Utekâsından tevliyyete kâdir olan kimesnelere verilüb, tevliyyet ve nezâret ve kitâbet ve cibâyet utekâyâ ve evlâd-ı utekâyâ meşrûta ola...*" H 1204 (M 1789).(VGMA,635-2:60/6).

Konuyla ilgili olarak sık rastlanan diğer bir tanım da *meşrûta müteveli*, *meşrutiyet üzere müteveli* terimleri olup, vâkıf tarafından müteveli olması şart

kılınmış mütevellî anlamındadır. “...Humus'ta vâki Ömer Efendi ibn Ramazan Medresesi Vakfının meşrutiyet üzere mütevellîsi Şeyh Mehmed...” H 1150 (M 1737).(VGMA,579:22/15).

Yönetici kadronun haricinde vâkîf, hayratlarda görev alan imam, müezzin, kayyum, müderris ve benzeri birçok *ehl-i vazâifin* görevlendirilmesinde, onlara asıl görevleri hâricinde başka görevleri yüklemesi de bir çeşit meşrut kılma halidir. “...yevmi beş akçe ile müezzin tayin eylediğim merhum Halil Efendi beş akçe ile kayyum olup ve badehu kayyum ciheti müezzin olanlara **meşrûta ola** ve yevmi iki akçe vazife ile İhlashan/ihlas suresini okuyan ciheti ve yevmi iki akçe ile devirhan² ciheti dahi müezzin olanlara meşrûta ola... H 1212 (M 1797).(VGMA,579:23/16) şeklinde bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

1.2.Vakîf akarların, nukudun işletilmesi, gelirlerin harcanmasında meşrûta

Vâkîf, hayratları ve hayır hizmetlerinin devamlılığını sağlamak için vakfedilen akarların o dönemde geçerli olan çeşitli usullerden biri veya bir kaçıyla kiraya verilerek vakfa gelir getirmesini şart kılabilir. Vâkîf bunu mütevellî sıfatıyla bizzat kendisi veya yetki verdiği (mütevellî vb) şahıs eliyle yapılmasını isteyebilir. Para vakıflarında nukudun işletilmesinden elde edilen gelirle akar alınmasını şart kılar ki, bu da vakfiyelerde “*akara tebdili meşrûta nukud-ı mevkufe*” şeklinde geçer. Vâkîfin kurduğu *nukud* vakfının, vakfın gelirlerinin artırılması amacıyla gelir getiren mülk alımına dönüştürülmesinin şart kılındığı durumları ifade eder.

...ashâb-ı hayrattan Cafer Beyin binâ eylediği câmii şerifin imamına meşrûta olmak üzere ahseni mal ve enfes-i menâlimden add ve ifrâz eylediğim bin kuruşu hasbeten lillâhi vel-ferdissamed vakfi sahih-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs edip şöyle şart ve tayin eyledim ki; Meblâğı mezkûr rehn-i kavi ve kefil-i melî³ ve yahut ikisinden biri ile bâ-yedi mütevellî senede onu onbir hesabı üzere alâ veçhil helâl istirbah ve istiğlal olunup hâsıl olan neması camii şerifi mezkûrun imamına senevi verile... H 1289 (M 1872) .VGMA,587:3-1/12/14.

² Kur'an-ı veya bir bölümünü sürekli okuyan kişi.

³Para vakıflarında, paranın işletilmesi için kuvvetli ve borcu karşılayabilecek bir rehin veya borcu ödeyemediği zaman ödeyecek kadar servet sahibi zengin bir kefil istenmiştir. Yerli tüccar ve sanayicilerin seçilmesi, fakirlere iflas edenlere, kadınlara, müderrislere, misafirlere borç verilmemesi vakfiyelerde şart kılınmıştır. Bu konuda kanun-u Sultanî ve hüküm sadır olmuştur (Akgündüz, 2013:233).

Burada işletilen paranın geliri câmi imamına meşrut kılınmıştır. Genellikle nukud vakıflarında işletilen paradan hâsıl olan gelirin câmi imamı, hatip, vâiz, müezzin, müderris maaşlarına, yapının tamirine şart kılındığı dikkati çeker.

Bazen kurulan bir nukud vakfında, paranın hangi usulde işletilmesi gerektiği konusunda da vâkıf şartlar koyabilir. Elde edilen gelirden, akar ve hayratın tâmir ve termiminde nasıl bir yol izleneceği, ne kadar para ayrılacağı, görevlilere ödenecek ücret, yapılacak hayır hizmetlerine ayrılacak miktar, hizmetin şekli ve usulü hatta zamanını şart kılabilir.

... Meblağı mezkûr bin beşyüz kuruş âla-vechil helâl bâ yed-i mütevellî rehni kavî ve kefilî melî ile senevî ziyâde ve noksan olmayub, kalemiye nâmıyla bir nesne dahi alınmayub onu on bir buçuk hesabı üzere istirbâh olunub hâsıl olan senevî iki yüz yirmi beş kuruş karye-i mezkûrede vâki' mukaddimen ahâli tarafından binâ ve inşâ olunub minber vaz' olunan camii şerifde hitâbet edecek efendiye verile..." H 1321 (M 1903) VGMA,610:247/279.

1.3. İntifa ve süknâ için meşrûta

İntifa, bir şeyden yararlanma faydalanma anlamında kullanılan bir terimdir. Vakfiyelerde vâkıfın genellikle galle/*gelir* fazlasını evlatlarına veya bir başkasına şart kılması yani bu kişileri bu hakdan yararlandırması veya bir gayr-ı menkûlde eş, evlat, *utekâ/köle* veya bir akrabaya belirli şartlar dâhilinde oturma hakkı tanıyarak bunları menfaatlendirmesi ile ilgili şart kılmasıdır.

Burada vâkıf, vakfı için yaptırdığı her türlü hayratın bakım, onarım, görevli, kira, vergi gibi giderleri karşıladıktan sonra artan miktarın harcanmasında da bazı şartlar ortaya koyar. Bu fazlayı bazen tamamen vakfın tâmir ve termimine, hayır şartlarına bazen de evlâdı ve *utekâsına* nesiller boyunca şart kılar. Ya da bu sayılan hususlarda öncelikler koyar. Nesil kesildiğinde ise bazen bir makama veya akrabalarına, çoğunlukla da Haremeyn-Şerife'nin fukarasına şart kılabilir.

Tahsisat olarak meşrûtaya gelince, bu da bazen vâkıfın eşi, akrabası veya evlatları için bir arazinin veya belli miktar bir paranın tahsis edilmesi şeklindedir.

... Çıkırcı Kemâl Mahallesi'nde vâki' menzilin tasarrufu benim yedimde olup vefâtımdan sonra sulbî/öz oğlum Mollâ Osman'ın sulbiyye kızı Afife nâm sâğıreye/küçük bâdehü babası mezbûr Mollâ Osman'a bâdehü mezbûr Mollâ Osman'ın evlâdına ve evlâdı evlâdına ve evlâdı evlâdı evlâdına süknâ ve tasarrufu **meşrûta ola**... H 1156 /M 1743. (VGMA,738:19/14).

Bu çalışmanın temel noktasını oluşturan vakıf görevlilerinin *süknâsına* /ikâmetine şart kılınan, günümüzde lojman karşılığı bir anlam ifade eden, vakıf ıstılahından kaynaklı günümüzde de *meşrûta* deyince ilk akla gelen başta imam ve müezzinlere şart kılınmış *meşrûta/meşrûtahaneler* ile diğer vakıf görevlilerine ait meşrûtalar ayrı bir başlık altında ele alınarak vakfiyelerden kısım örnekleriyle desteklenmiştir.

1.4- Gayr-ı menkûllerin tasarrufuna ilişkin meşrûta

Vakfiyelerden elde edilen bilgilere göre, ev haricinde bağ, bahçe, dükkân, salhane vb. gibi bazı akarların gelirlerinin de imam ve müezzinlere meşrut kılındığı anlaşılmaktadır.”...*birinci bahçenin ve Beyzerbendi mevkiindeki bağın her iksinin mahsüllerini mezkûr mescidinin imamına ve ikinci bahçenin ve Köfterlik mevkiinde vâki bağın mahsüllerini o mescidin müezzinine bütün ihtiyacatını temine kâfi gelecek derecede tâyin ve tahsis etti...*” H 1046/M 1636.(VGMA,570:118/76).; “...*camî-i kebirin hatibine ve imamına meşrûta olan zeytün eşçarına tayin olunan on beş dib mülk zeytün eşcarımı...*” (VGMA,480:288/40).

Yine İstanbul’da "Amasyavî el-Hâcc Hasan Efendi ibn Hüseyin Bey Vakfı'na âit H 1117/M 1705 târihli vakfiye’de “... *el-Hâcc Muhyiddin Mahallesi'nde vâki' bir taraftan Hüseyin bin Abdullah nâm kimesne vakfından imâma meşrûta sâlhâne...*” (VGMA,626/2:446/533). şeklindeki ifadelerden değişik türdeki akarların gelirinin görevlilere meşrut kılındığı anlaşılmaktadır.

2.1-Câmî görevlilerinin ikâmeti için meşrûta ya da meşrûtahaneler

Vakıflarda diğer bazı görevlilerin yanı sıra imam ve müezzin meşrûtalarına daha çok yer verildiği görülür. Kişinin bazı hayat kaygılarından uzak görevini tam ve güvenli yapması için geliştirilmiş çözümlerden biri de onlara yapılan ev tahsisleridir. Görevin sürdürülebilirliği, cazip hale getirilmesi, zamanla yarış, hizmet kalitesini artıran nedenlerden biridir. Bu nedenle vâkıfların çoğunlukla câmî, mescit olmak üzere kütüphane, medrese, mektep gibi yapıların yanında veya yakınında tahsis ettikleri diğer bir tanımla *meşrut kıldıkları* evler zamanla *meşrûta veya meşrûtahane* adını almıştır. Bu yapılar hayrat yapılarla birlikte vâkıf tarafından eş zamanlı inşâ edildikleri gibi bazen de vâkıfa ait bir ev ya da başka bir vâkıf tarafından tahsis edilmiş evlerdir. Bazı örneklerde vâkıf tarafından meşrûtahane amaçlı kullanılmak amacıyla ev alınmasının şart kılındığı durumlar mevcuttur.

Gerek geçmişte gerek günümüzde toplumların sahip olduğu dinî, sosyo-kültürel ve siyâsi top yekün değerler, o toplumun varlığının somut birer göstergesidirler. Bu bağlamda câmiler ele alındığında konu daha derin bir anlam

kazanır. Dünya ve ahiret anlayışı üzerine kurulu İslam Dininde câmi, bir anlamda bu dine mensup insanların maddi ve mânevi dünyasını birleştirdiği bir mekân olarak değerlendirilebilir.

Vakıfların inşa ettirdiği hayrat eserlerin çoğunu cami ve mescitler oluşturur ve bunun gerekçesini de “*İnnemâ yamuru mesâcidallâhi men âmene billâhi vel yevmil âhiri ve ekâmes salâte ve âtez zekâte ve lem yahşe illâllâhe fe asâ ulâike en yekünü minel muhtedîn*”. “Allah’ın mescitlerini ancak, Allah’a ve ahiret gününe imân eden ve namazı ikâme eden ve zekât veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler îmar eder. İşte onların böylece hidayete erenlerden olması umulur” şeklindeki ayete dayandırıldığı görülür (Kur’ân-ı Kerim :113-18).

Bunun yanı sıra şer’î dinamikler üzerine kurulu Osmanlı toplumunda namaz ve namaz vakitleri oldukça önemlidir. Namaz vakitleri aynı zamanda diğer dünyevi işler için de bir zaman ölçütüdür. Konuya bu açıdan bakıldığında imam, müezzin, müezzinbaşı/sermüezzin hatip, vâiz vb. görevlerin de ayrı bir önem arz ettiği görülür. Bu görevlerin önemine istinâden bu kişilere ev tahsis edilmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Mehmed Emin Efendi ibni’l-Hac Abdullah Vakfı’na ait H 1191/M 1777 tarihli aşağıda kısım örneği verilen vakfiyesinde galle fazlasından imam ve müezzine ev alınması ve gerekirse tâmiratının yapılması şart kılınmıştır.

... vakfi mezkûruma ziyade nema ve kudreti hâsıla olursa fazla-i vakfi merkûmdan mescidi mezbûrun imâm ve müezzinine sükna için birer bab menzil iştirâ olunup imâm ve müezzin olanlar zikrolunan menzillerde sâkin olalar tamir ve termime muhtac olup gâllesi olmayan mesâcidin dahi tamir ve termime fazla-i merkûmeden imdad oluna ve menzileyni mezkûreyn ve tâmiri merkûmeden fazla kalursa kalan fazla dahi vakfi mezkûruma zam ve ilhak oluna...(VGMA,627:181/110).

Vakfiyelerde daha çok imama ev şart kılınması ile ilgili diğer bir durum da; çoğu kez vâkıfların vakfının tevliyetini neslin kesilmesinden sonra genellikle mahalle imamına şart kılmaları hasebiyle, imamlara imamlık görevinin yanı sıra mütevellilik görevinden doğan sükna hakkından da kaynaklandığı söylenebilir. “...*inkirâzi’l küll menzili mahdud-u mezbur mahalle-i mezburede imam olan kimesneye meşrûta ve mutasarıf olup mukabelesinde külle yevmin bâdel-asri mahallei mezbure camii şerifinde birer surei nebe’ tilavet edüp sevabı latifini ruhuma ihda eyleye...*” H1137/M1724.(VGMA,736/3:199/92).

Şayet vakıf padişah, sultan, vezir, paşalara ait büyük bir vakıf ise bu sayı o yapıdaki imam ve müezzin sayısına hatta diğer görevlilere göre de artabilir.

İstanbul'da "Vezir-i Azam Çorlulu Ali Paşa Vakfı'nda caminin birinci ve ikinci imamına⁴ yine İstanbul'da Pertevniyal Sultân Vakfı'na âit 1289 H./1872 M. tarihli vakfiyesinde altı adet ev imam ve diğer görevlilerin oturmasına şart kılınmıştır (VGMA,2136:105/77).

...dokuz yüz kırk üç zirâ'arsa üzerine mebnî olan altı bâb menâzilin bir babı câmiî şerîfî mezkûr imâm olana ve birisi imâmı sâniye ve diğeri müezzin-i evvel bulunan kimesneye ve birisi müezzini sâniye ve bir bâbı kayyımı evvele ve bâki bir babı dahî mahfil-i hümâyûn bekçisine ve türbe-i aliyem ittisâlinde olan menzil dahî türbedâra meşrûta olup meşrûton-lehum mûmâ-ileyhim derûnlarında sâkin ve mutasarrif olalar... (VGMA,634:161/37).

Sadr-ı âzam Silahtar Mehmed Paşa Vakfı gibi bazı büyük vakıflarda ikinci, üçüncü imama, müezzine, hafız-ı kütûbe, vakıf kâtibi, sıbyan mektebi muallimine, muvakkit, mücellid, kayyum, ferrâş gibi görevlilere de ev tahsis edilmiştir.

...Hademeye ta'yîn olunup vakıf defterine kayıt olunan menâzil-i meşrûtadır. Müderris Efendi menzil-i hatib Efendi menzili imâmı evvel Efendi menzili, imâmı sâni Efendi menzili müezzin-i evvel müezzin-i sâni menzili hafız-kütûb ve kâtib-i vakıf menzili mu'allim-i mekteb-i sıbyân menzili, ser Halife-i mekteb ve müezzin-i cami-i atik menzili, derbendci menzili, muvakkit ve mücellid menzili, kayyımbaşî menzili, salâ-hân menzili, muidi medrese menzili, ferrâş medrese menzili, yekûn : 15... H1195 /M 1780.(VGMA,742:66/33).

Emetullah Valide Sultan Vakfı'na âit Evâhir-i Şevvâl 1110 H./1698 M. Tarihli vakfiyesinde de müezzin, ikinci, üçüncü müezzin ve imamlar hâricinde diğer görevlilere de meşrûtahaneler tahsis edildiği görülür.

...Cezire-i mezkûrede vâki' câmiî şerîfî mezbûre karşusunda vâki' menzili mezbûr câmiî şerîfî mezbûra imâm olanlara meşrûta olup ve câmiî şerîf-i mezbûra muttasıl olan mârrüz zıkr beş bâb menzillin biri câmiî mezbûrda müezzinbaşî olanlara meşrûta olup biri müezzini sâni olanlara ve biri müezzini sâlis olanlara ve biri câmiî mezbûrda kayyımbaşî olanlara ve biri câmiî mezbûrda ferrâş olanlara meşrûta ola... (VGMA,734:7/4).

Câmide görevli imamların hâricinde bir tekkede görevli imamın oturması için de meşrut kılınmış evler olduğu anlaşılmaktadır "...yine Medîne-i Hazret-i Ebi Eyyûbi'l-Ensâri aleyhi rahmeti'l-bârîden İdris Kõşkû nâm mahalde Zeyneb Hâtun Mahallesi'nde vâki' bir taraftan Tekye-i mezbûrede imâm olanlara meşrûta olan menzil..." H 1179/M 1765.(VGMA,738:299/181).

Yine aşağıdaki örnekte camide görevli bir muhaddise ve onun nesli bitene kadar evlatlarına evin süknâsının şart kıldığı görülür.

...Koğacidede mahallesinde vaki menzilinden birbirine muttasıl ve mülâsık olan üç bab fevkâni/üst kat odaların süknâsı önlerindeki dehliz ve kilar ve mahtab ve tahtlarında olan arsa-i hâliye/boş arsa ve kenif ile Mescidi mezburda bilfiil Muhaddis olan mumaileyh Mehmet Efendiye meşrûta ola madame fi kaydi'l-hayat içinde sâkin olup bir fert mâni' ve müzâhim olmaya bâde vefâtihi evlâdına ve evlâdı evlâdına ve evlâdı evlâdına batnen bade batnin ve karnen isre karnin süknâları meşrûta ola badel-inkıraz Mescidi mezburda her kim imam olur ise ol sâkin ola ve zikrolunan odalara muttasıl olup Mescide nâzır olan bir bab fevkâni büyük odanın ve dehlizin ve ana muttasıl olup birbirine mülâsık olan iki bab fevkâni odalar ve bunların altında olan ahurun süknâsı Mescid-i mezburda Müezzın olanlara meşrûta ola...H 1068/M 1657. (VGMA, 623:217/210).

2.2-Diğer görevliler için meşrûtalar

Vâkıflar, yaptırdıkları mektep, medrese, kütüphane, zaviye gibi hayratlarda önemli görevleri ifa eden muallim-i sıbyan, müderris, hafız-ı kütüp, zaviyedâr, türbedâr, muvakkıt, gibi görevlilere de sâkin olmaları için görevli oldukları müddetçe meşrûtahane tahsis ettikleri görülür.

Muallim/Muallimi sıbyan

Osmanlı'da eğitim hizmeti ile görveli özellikle günümüzdeki ilkokul düzeyinde eğitim veren sıbyan mekteplerinde görevli muallim-i sıbyan adlı kişilere de meşrûtahaneler tahsis edilmiştir.

...mektebe dahi mu'allim olup eyyamı mutadede cemii tâlibine tâlim-i ilim edüp yevmi dört akçe vazifeye mütasarrıf ola ve dahi her gün bade salâtı subh cemii mezburde sair ecza hanlar ile cem olup bir cüzi şerif tilâvet edip yevmi iki akçe vazifeye mütasarrıf ola velhasıl vaizi merkumun vecihi meşruh üzere cümle vazifesi ondört akçe ola ve zikir olunan odalardan birinin süknâsı dahi ona meşrûtadır bilâ ücretin sâkin olup meremmete muhtaç oldukça kendi malından tâmir edip süknâsı mukâbelesinde yevmi cumada bir kerre sure-i Kehf tilâvet edüp sevabını ruh-ı vâkıfa ihdâ ede...H 1001/M 1592. (VGMA,578:91/20).

İstanbul Galata'da "Beyhân Sultân bint Mustafa Hân-ı Sâlis Vakfı"na ait vakfiyede;

...Menzil i mezkûru bâlâda zikr olunan mektebi şerifin her kim muallimi sıbyânı cihetine mütasarrıf olursa menzili mezkûrun süknâsı onâ meşrûta olup mektebi şerîfi mezkûrede muallimi sıbyân olan efendiler ancak kendileri meşrûtiyyet üzere sâkinler olup fevt

olduklarında menzili mezkûr evlâdlarına intikâl etmeyüp muâllimi sıbyân ciheti her kime tevcîh olunur ise menzili mezkûrun süknâsı onâ meşrûta ola ve menzili mezkûrun tâmîr ve termîm müceddeden(...) ve arsasının mukâtaai zemîni olan senevî doksan akçe vakfî şerîfleri gallâtundan vakfî şerîflerinin mütevellileri reyîyle idâre ve rû'yet ve edâ ve teslîm oluna... H 1225/M 1810.(VGMA,745:1/1).

Müderri

Osmanlı eğitiminin önemli kurumlarından olan medreselerde görevli müderrişlere de görevinin öneminde binâen ev tahsisi yapıldığı örnekler mevcuttur. Burada Müderri ve aynı zamanda Darü'l hadis şeyhi olan kişiye kışın oturacağı evin haricinde yazlık ev tahsisi yapıldığı evlerin tamir masrafının otuz dirheme kadar müderrişle bundan fazla olursa vakıfça karşılanmasının şart kılındığı görülür.

...Hazreti vâkîf yazlık ve kışlık hanelerdeki meyvelerin darül hadis şeyhine helâl olmasını ve bu hanelerde ikâmetinin ücreti olmayıp alâ vecchissıla helâl olmasını ve darül hadisdeki meyvelerin de talebeye helâl olmasını şart ile beraber şeyhin oturduğu kışlık ve yazlık evlerin ıslah ve tâmîr masraflarının otuz dirheme kadar şeyhe ait olmasını bundan fazlasının yani otuz dirhem veya daha ziyâde masrafa ihtiyaç hâsıl olursa vakıfdan verilmesini (...)şart eyledi... H 979/M 1571.(VGMA,624:13/7).

Hafız kütüb

Vakıf hayratlar arasında yer alan kütüphaneler ve burada çalışan görevlilere de ayrı bir özen gösterildiği, ailecek oturulacak evlerin yanı sıra bekar odaları şeklinde de meşrûtahanelerin inşâ edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca görevli kişinin burada oturma zorunluluğu olduğu, şayet oturmaz ise görevin bu şartı kabul eden birine tevcîh edileceği vurgulanmıştır.

...havâlî-i kütübhanemde ihdâs ve bünyâd eylediğim üç bâb kârgîr müteehhil menâzîlinin birisi hâfız kütübü evvele ve birisi dahî hâfız kütübü sâniye ve birisi dahî hâfız-ı kütübü sâlise süknâları meşrûta ola ve her kim hâfız kütüb olursa hâfız kütüblük cihetiine mutasarrif olması süknâsını şart eylediğim hânelerde sâkin olmalarıyla meşrûta ola eğerçi hilâfî şürüt-ı mezkûre menâzîli merkûmede sâkin olmazlar ise cihetları ref ve menzili merkûmda sâkin olmağa râğb ve hizmeti merkûmeye müftâid ve mutemed kimesnelere virile..."H 1154/M 1732. (VGMA,735:256/120).

Tekke şeyhi/zâviyedar

Vakfiyelerde cami görevlileri haricinde tekke ve zaviye şeyhleri için de meşrûtahaneler tahsis edilmiştir. İstanbul'da "Vezir-i Azam, Çorlulu Ali Paşa

Vakfî"na ait vakfiyede; "...tekye-i mezbure şeyhine süknâsı meşrûta olmak üzere dâhiliye iki bab oda ve bir sofa ve bir matbah ve hâriciyede bir bab oda ve bir sofayı muhtevi menzili..." H 1119 /M 1708. (VGMA,2136:105/77).şeklinde evin şekli tanımlanmıştır.

Tekke ve zaviyelerde de meşrûtaların yapı ile birlikte yapıldığı örnekler mevcuttur. Aşağıdaki örnekte vâkıf kendi parasıyla satın aldığı yanık bir menzil arsası üzerine inşa ettirdiği cami- zaviye ve şeyh menziline söz eder.
...mahdûd etrafı erba'adan taş duvar ile muhât terbiân dört bin beş yüz zirâ muhterik mülk menzil arsası üzerine malımdan Tarîkâtî Nâkşibendiyye Zaviyesi olmak üzere hatmi hâceğan olmak için bir mescidi şerîf ve Zaviye Şeyhi olanlara süknâsı meşrûta büyüt-u adide ve müştemilât-ı sâiremi muhtevî bir bâb menzil..." H 1177 /M 1763. (VGMA,740:237/66).

Türbedar

Mihri Şah Vâlîde Sultân Vakfî"na ait vakfiyede türbede görevli üç türbedarın herbirine meşrûtahane tahsis edildiği anlaşılmaktadır."...Yine şol vecihle şart ve tâyîn buyurdular ki; mâruzzıkr üç bâb menâzilde dahi üç nefer türbedâr efendilerden herbiri meşrûtiyyet üzere sâkin ve mutasarrıf olalar..." H 1215/M 1800. (VGMA,636:101/6).

İstanbul'da Pertevniyal Sultân Vakfî'na âit vakfiyede imam ve müezzin haricinde kayıma, mahfil-i hümayun bekçisine, türbedara da meşrûtahane tahsis edilmiştir.

...dokuz yüz kırk üç zirâ⁴ arsa üzerine mebnî olan altı bâb menâzilin bir babı câmii şerîfi mezkûrda imâm olana ve birisi imâmı sâniye ve diğeri müezzini evvel bulunan kimesneye ve birisi müezzini sâniye ve bir babı kayımı evvele ve bâki bir babı dahî mahfil-i hümayûn bekçisine ve türbeyi aliyem ittisâlinde olan menzil dahî türbedâra meşrûta olup meşrûtunlehum mûmâileyhim derûnlarında sâkin ve mutasarrıf olalar... H 1289/M 1872.(VGMA,634:161/37).

Sebilci

Vakfiyelerde yer alan hayrat eserler ve hayır hizmetleri arasında su ve suyla ilgili yapılar kadar bu hizmetin insanlara kesintisiz ulaştırılmasının da önemli olduğunu vurgulanmaktadır. Burada yaz kış kesintisiz hizmet vermesi istenen bir sebil için görevlisine meşrûtahane tahsisi yapıldığı görülür."...Karagöz fırını ittisâlinde olan menzil sebilci olanlara süknâsı meşrûta olup ve senevi otuz kuruş verile. Eyyâmı sayf /yaz ve şitada/kış sebilhane tatil olunmaya..."H 1179/M 1765. (VGMA,583:198/170).

Konumuz dışında olmasına rağmen, araştırmamız esnasında diğer dinlerin mensuplarına da ev tahsisi yapıldığına şahit olunmuştur. İzmir’de Nesim Lûi Vakfına ait 24/Muharrem/1337 tarihli ferman da sinagogun alt katındaki bir mekânın hahamın ikâmeti için tahsis edildiğine tesadüf edilmiş olup, Osmanlı toplumunda diğer dinlere mensup din görevlilerine de ev tahsisi yapıldığına bir örnek oluşturması açısından önemlidir (VGMA, 2157).

2.3-Yapı ile birlikte inşa edilenler meşrûtahâneler

Meşrûtahanelerin bazıları vâkıf tarafından inşa ettirilen cami, medrese, kütüphane gibi yapı ile birlikte tasarlanıp yapıldıkları gibi yine aynı vâkıf tarafından sonradan da yaptırılmışlardır. Bazen de vâkıfa ait veya sonradan satın alınan, kiralanan evlerin de meşrûtahane olarak tahsis edildiği, ya da başka bir vâkıf tarafından meşrûtahane inşa veya var olan bir menzilin tahsis edildiğine şahit olunur.

Abdülhamid Han-ı Evvel Vakfı'na ait 1203 H./1788 M. Tarihli vakfiyesinde; meşrûtahanelerin yapıyla birlikte inşa edildiği, sonradan ihdas edilen ikinci imam ve aynı zamanda mektep halifelğini yürütecek şahıs için de önce bina edilen meşrûtahaneler benzeri bir ev yapılması şart kılmiştir.

...Evkâf-ı Celîlei Hümâyûndan Boğaziçinde Mirgün oğlu sâhasında mukaddemen binâ ve ihyâ buyurulan câmii şerifi mülûkânelerine bir imâm-ı sâni tâyin ve câmii şerifi merkûm havlusunda bu defa emri hümâyûnlarıyla livechillahil-kerim müceddeden binâ olunan mektebi şerif halîfelîği dahi imâmı sâni merkûma şart ve tâyin buyurulup imâmı sâni merkûma emsâlleri misillü ber-vechi meşrûta sâkin olmak için bâ emri Hümâyûn mahalli merkûmda kayyım meşrûtası menzile karib mahalde terbiân beş yüz zirâ arsanın lüzûmu mikdârına bir bâb menzil binâ olunmağla imâmı sâni olan efendi meşrûtiyyet üzere menzili mezkûrda sâkin olup mektebi mezkûrede dahi ber-vechi meşrûta halîfe ola... (VGMA,637:48/3).

“...tahminen sekizyüz zira’ı arsa üzerine yine kendi enfes malımdan cami-i şerif-i mezkûrun imâmet ve hitabet vazifesini îfa eden zata süknası meşrûta olmak üzere bina ve inşa ettirdiğim iki oda ve bir memşa ve bir sağır sofa ve bir sokak kapısını havi bir bab hane...” H 1329/M 1911. (VGMA,577:13/8).

Aşağıdaki örnekte olduğu gibi herhangi bir vâkıf tarafından inşa edilen ve zamanla harap olan bir yapının yeniden tamiri yapılarak onun görevlisi için meşrûtahane inşa edildiği örnekler de mevcuttur.“...on beş ve yirmi seneden beri ikâmeti mefrûzât bilküllüye terk olunduğuna binâen câmii mezkûra rızâen lillâhi teâlâ müvekkilim müşârûnileyh hazretlerinin tarafı vezirânelerinden tâmir küllehü ile tâmir ve ittisâlinde dahi müceddeden tâlimi ilmi şerîf için bir **mekteb ve imâm**

olanlara süknâsı meşrûta müceddeden bir menzil binâ buyurup...” H 1198/ M 1783.(VGMA,742:646/253).

“...Kamer Hâtun nâm sâhibetü’l hayrın bina ve ihyasına muvaffak olduğu camii şerifi havlusunda vaki camii’i şerifi mezkûrda imam olanlara süknâsı meşrûta menzile...” H 1145 /M 1732. (VGMA,570:121/77).

Üsküp’te Muhyiddin Efendi bin Abdulvahhab Vakfında olduğu gibi nadiren bazı vâkıfların hayrat yapılarında sonradan bu tür mekânların inşasına izin vermediklerine de şahit olunur. ...Câmiî şerîfde muhdes bazı nesnelere binâ etmeyeler yâni mekteb ve müezzin odaları gibi nesnelere binâ olunmaya...” H1001/M1592. (VGMA,990:3/3).

2.4-Kirâlık meşrûtahâneler

Vâkıflar bazen kiralari vakıfça ödenen bazı evleri imam ve müezzinler için meşrûta yapmışlardır. Bazen de görevli için tahsis edilen ev vakıf tarafından kiraya verilerek geliri şart kılınmış, görevliye hane icârı/bedeli kirayı hâne adı altında belli bir miktar para ödenmiştir. “...câmiî şerîf hatîbi hâfî-ı kütübü evvelin ikâmetlerine meşrût hâne olmadığı cihetle bu hizmetde bulunanların her birerlerine şehrî yüzer gurûş hâne icârı virile...” H 1294/M 1877. (VGMA,634:184/40).

Sultan Abdülmecid’e ait H 1267/M 1851 tarihli zeyl vakfiyede;

... derûnî vakfiyye-i celilemde mezkûr Mecidiye ismiyle müsemma Câmiî Şerîfî Asâriyye Câmiî şerîfi hademesine kıyâsen imâmı evveli bulunan zâta beher şehr altmış kuruş bedeli kirâyı hâne ve senevî yetmiş beş kuruş kömür bahâ ve imâmı sânisî bulunan zâta kezalik beher şehr altmış kuruş bedeli kirâyı hâne ve senevî yetmiş beş kuruş kömür bahâ ve müezzini evvel ve sâni ve sâlisî bulunan kimesnelerin her birine şehriye ellîşer kuruş bedeli kirâyı hâne ve senevî ellîşer kuruş kömür bahâ verile... (VGMA,1419).

Bazen de görevli tahsis edilen evde oturup oturmama konusunda serbest bırakılarak, kendi oturmadığı takdirde kirasını alması şart kılınmıştır. “...Zikrolunan Hayraz evi demekle maruf menzilin sükna ve galesi ashab-ı hayratdan el-hac Kemaleddin bina ve ihya eylediği Camii şerifte imam olan kimesneye meşrûta olup dilerse kendi sâkin ola ve dilerse âhere icâr edüp icâresini ahzeyle...” H 1180/ M 1766. (VGMA,484:434/42).

Bunun tersi bir durum ise görevlilere verilen ücretten meşrûtahane kirasının tahsil edilmesi halidir.

...cami-i mezkûrda eyyâm-ı cumada âyadda/bayramda hitabet müminine salati'l ve cumayı ikâme eden hatip es-seyyid Yahya Efendi yevmi yirmi beş akçe vazifeye mutasarrıf olup onbeş akçesi vazife-i hitabet verilüp on akçesi camii mezkûr hatibine süknâsi meşrut olan menzil icâresi vazifesine ta'kaz oluna ve camii mezkûrede imamı evvel olan Osman Efendi yevmi yirmisekiz akçe vazifeye mutasarrıf olup onbeş akçesi vazifei imamet olup vakıftan edâ ve on akçesi imamı evvele meşrûta olan menzil icâresi olup vazif-i mersumesine takas olunup evkâatı mahsusede yâsini şerif ve âmenerrresulu ayeti münif ve sûrei mülk ve nebe' kiraet edüp sevabını ruhu hazreti vâkife hediye edüp üç akçe vazifeye mutasarrıf ola ve imamı sani Ahmed Efendi Çatalzâde kezalik yevmi yirmisekiz akçe vazifeye mutasarrıf olup onbeş akçesi vakıftan verilüp on akçesi imamı sâniye süknâsi şart olan menzil icaresi olup vazife senedi takas ... H 1151/M 1738. (VGMA,736/3:67/24).

İstanbul'da "Sultân Mahmûd Hân Vakfı"na ait 27 Zil-Kade 1180 H./1766 M. tarihli vakfiyesinde; vâkıfın Rumeli Hisarında vâki caminin imam-ı evveline o yörede ev bulunmadığı için, o semtte ev alınana veya yaptırılana kadar Hisar yakınındaki iskeledeki sahilhanenin imama tahsis edilmesini, tamir ve termimi için vakıfdan para ayrılmasını, müsait bir yerin satın alınarak imam-ı evvel için ev yaptırması ve sonra sahilhanenin boşaltılarak kiraya verilmesinin şart kılındığı ve bu amaçla bir arsa için vakıf kâtibinin 600 guruş ayırdığı ifade edilmektedir (VGMA,639:57/32).

Galata'da el-Hâcc Beşir Ağa bin Abdülmennan Vakfı'nda olduğu gibi meşrûtaların diğer akar ve hayrat binalarda olduğu gibi zemini kiralık arsalar üzerinde inşa edildiği, bunun için vakıf tarafından mukataa bedeli ödendiği durumlar da mevcuttur. "...tûlen on yedi zirâ' ve arzen on altı zirâ' bi hesâbı terbiû iki yüz yetmiş iki zirâ' arsa üzerinde mebnî irtifâi yedi buçuk zirâ' kiremit pûşîdeli fevkânî on aded odalar ve tahtânî otuz iki zirâ' arsanın debbâğhâne mescidi imâmına meşrûta senevî üç yüz altmış akçe mukâtaası olan iki bâb mahzenlerimi..." H 1158/M 1745.(VGMA,638:113/54).

2.5- Neslin kesilmesinden sonra tahsis edilen meşrûtahâneler

Vakfiyelerde meşrûtahanelerle ilgili karşılaşılan diğer bir durum ise; bir ev ya da gayr-ı menkûlü ya da gelirini vâkıfların vefatından sonra ya da neslin kesilmesinden sonra meşrûtahane olarak kullanılmasını şart kılmalarıdır. Bu örneklerde genellikle vakfın tevliyyetinin imama, bazen de imam ve müezzine birlikte bırakıldığı görülür. İmam ya da müezzin veya ikisi müştereken hem mütevellî hem de diğer vazifeleri gereği bu tasarruf hakkına sahip olmaktadır.

“...dâr-ı dünyadan dâr-ı bekâya intikâl eylediğimde menzil-i merkuma mezkûr hâfız İsa Efendi mutasarrıf ola bâde vefâtıhi elhac küçük mescidi şerifine vazife-i mersumesiyle her kim imam olursa menzilin galle ve süknâsı mutlaka imam olanlara meşrûta ola...” H 1304 /M 1886. (VGMA,571:59/31).

Neslin kesilmesinden sonra süknâsı şart kılınan meşrûtahanelerin tamir masraflarının da vakıf gelirinden karşılandığı aşağıda kısım örneği verilen vakfiyeden anlaşılmaktadır.

...bâdelinkirâz menzili mahdûd-ı mezkûrın tevliyeti mahallei mezbûre Mescidi şerifinin imâmına meşrûta olup menzili mezkûrın muaccele ve müeccelesinden hâsıl olan icâresinden ve gerek mu'acceleleri istirbâh ve istiğlâl olup hâsıl olan nemâsından mahalle-i mezbûre Mescidi şerifi tâmirine sarf oluna Mescidi merkûmın tâmiri iktizâ itmediği halde mahallei mezbûre imâmın meşrûtası mescidi şerif derûnında olan vakıf menzil tâmir ve termim olunup eğer şurût-ı mezkûre mürâ'âat müte'azzir olursa galley vakfi mezkûr mutlaka fukarâi müslimine harc ve sarf oluna... H 1154/M 1732.(VGMA,581/1:189/194).

2.6-Vâkıfların meşrûtahânelere ilgili şartları

Vâkıflar, meşrûtalarda ikâmet eden görevliler için vakfiyelerinde bazı şartlar koymuşlardır. İmam, hatip, müezzin gibi görevlilerin meşrûtalarda oturmaları söz konusu görevleri devam ettirmekle doğru orantılıdır. Şayet görevin özürsüz terk edilmesi veya görevlinin ölmesi halinde bu hakdan yoksun oldukları, aynı hakkın yerine atanacak şahsa geçtiği anlaşılmaktadır.

...Menzil-i mevkûfi mezkûrun ancak süknâsını mescidi mezbûre câmiin-nürda vechi meşrûh üzere imâmet ve hitâbet ve cihât-ı sâire-i muayyenei mestûreye bervechi meşrûta mutasarrıf ve mescidi mezbûrda imâm olan kimesneye şart ve tâyin eyledim. Cihâtı mezkûreyi ve hizmeti mestûreyi edâ ve ikâmet itdikçe menzili mezkûrda meşrûtiyyet üzere sâkin ola ve eğer bilâ özi şerî ve bilâ mücebi kavî imâm olan kimesne terki hizmet ve maslahat eder ise kasabai mezbûrda câlis mesned-i hükümet olan hâkimi şer mârifetiyle ve mütevellî vakfi mezbûrun re'y ve arzıyla yerine âher kimesne nasb ve tâyin ve şurût-ı sâbika üzere cihâtı merkûmeyi vezâifî merkûm ile bihezârifihâ tevcih ve menzili mezkûrda dahi meşrûtiyyet üzere eyvâvi iskân oluna... H1198/M1783. (VGMA,742:407/172).

Görevi ifâ eden imam, hatip veya müezzinin *fevt*/ölmesi halinde, bazen vâkıfın evlatlarından bu görevi devralacak varsa bu hakkın onlar için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

...Her kim târikil hizmet olur ise bu minvâli meşrûh üzere amel oluna ve eğer cihâtı mezkûreye ber-vechi meşrûta mutasarrıf olan imâmı mescidi mezbûr biemrillâhi teâlâ fevt oldukda ehil olup yalnız sulbî kebîr oğlunu terk eder ise imâmet ve hitâbet ile cihâtı sâireye vezâyıfı mersûmesiyle ve menzili mezbûrun sükânâsına bilmeşrûta mutasarrıf ola ve eğer yalnız sulbî sağîr oğlunu terk eder ise imâmet ve hitâbet ile sâir cihâtı mestûrei hizâmâtını edâya kâdir ve her vechle mesâlihi mezkûreye idâre ve ikâmetinde ehliyeti zâhir bir kimesneyi tarafından alâ tarîkn-niyâbe bâedâyı mütevellî istihdâm eyleye. Lâkin cihâtı mestûreye ve menzili mezkûrun sükânâsına sağîri mezbûr bilmeşrûta mutasarrıf ola ve eğer kebîr ve sağîr evlâdını terk eder ise sağîr tarafından niyâbeten ve kebîr tarafından asâleten edâi hizmeti mezkûreye ihtimâm oldukça cihâtı merkûmeye vezâifi mersûmesiyle ve menzili sükânâsına alelîştirâk meşrûtiyyet üzere mutasarrıf olalar... H 1198/M 1783. (VGMA;742:407/172).

Bazı vâkıflar görevlilerin sükânâ hakkı verdikleri evlerde mutlaka oturulmasını şart kıldıkları gibi, bazıları da tahsis ettikleri evin kirasını görevliye şart kılmışlardır.

...câmiî şerîfi mezkûrun ittisâlindeki havlıda bulunan beş bâb hânedan birisini imâm ve hatîb olan zâtın sükânâsına meşrûta olup her kim imâm ve hatîb olur ise sükânâsı şart ittiğim menzilde sâkin olmak akdem şerâit-i vakıfından ola hilâfî şart olarak menzili mezkûrda sâkin olmayıpa âhere icâre tasaddî ider ise muktedir olmamak ve imâmet ve hitâbet cihetleri vekâlet ve kasrı yed olmamak hilâfî şartım olmamağla örfi belde ki kasrı yed ve vekâlet ile edâi hizmet murâd idene ruhsât ve cevâz virilmeyüb bizzât edâ ve hizmete kâim ve hânei merkûmede mütevettin ve sâkin olmasına meşrûta ola... H 1309/M 1891. (VGMA.989:110/78).

Bazı vâkıflar meşrûtahanelerde oturma karşılığında, görevlilerden kendisi, anne babası, çocukları, yakınları hatta bütün Müslümanların ruhlarına dua okumalarını şart kılarlar.

Tokat'ta Süleyman Ağa bin Abdullah bin Abdulmennan' ait 1085 H./1675 M. tarihli vakfiyede vâkıf, her gün sabah namazından sonra Yasin Sûresini okutturarak, sevabını vâkıfın, anne-babasının, çocuklarının, diğer akrabalarının ve bütün müslümanların ruhlarını hediye etmesi şartıyla, Tokata vakfettiği bazı evlerde oturma ve tasarruf hakkını Kâbe Mescidinin müezzini için şart koşmuştur (VGMA,484:251/10-1). "...menzili mahdudu mezbur mahalle-i mezburede imam olan kimesneye meşrûta ve mutasarrıf olup mukabelesinde külle yevmin badelasri mahallei mezbure camii şerifinde birer surei nebe' tilavet edüp sevabı latifini ruhuma ihda eyleye..." H 1137/M 1724. (VGMA,736/3:199/92).

Diğer bir örnek de ise hafız-ı kütüp olacakların mutlaka kendilerine tahsis edilen evde oturmaları kaydıyla bu göreve kabul edileceklerine, aksi takdirde görevin kendilerinden alınıp bu şartı yerine getirenlere verileceğine dâir şart mevcuttur.

Aşağıdaki örnekte mescid kayyumuna bu görevi yapmak şartıyla evin süknasının meşrûta olduğu bildirilmekte ve vâkıfın ruhuna dua okunması istenmektedir. ...*mescidi mârruz zikirde kayyum bulunup kayyumluk hizmetini mutasarrıf olursa içinde evlâd ve ehli iyâli ile süknâsı meşrûta olup yevmî üçer İhlâs-ı şerîf tilâvet edip sevâbını ruhu vâkıfa hibe...* H 1220/M 1805.(VGMA,743:566/172).

3- Meşrûtaların mimâri özellikleri ve günümüzdeki sorunları

Vakfiyelerde görevlilerin ikâmetine şart kılınan meşrûtahanelerin mimâri özelliklerine bakıldığında; genellikle bir ailenin barınabileceği tek ya da çift katlı, mutfak, hamam, tuvalet ve bahçeden oluşan müstakil evler şeklinde tanımlanırlar. Bazen de imam, müezzin vb. görevliler için birbirine bitişik *mütehhilin*/bekâr odaları şeklinde evler şeklinde tanımlanırlar.

Yine meşrûta evlerin çoğunun (yaklaşık üçte ikisinin) caminin yer aldığı mekânda, günümüze ulaşabilen örneklerden Firuz Ağa, Tom Tom Kaptan Mehmet Paşa, Molla Şeref Cami gibi bazen caminin altında, diğerlerinin ise cami alanının dışında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Meşrûtaların genellikle tek katlı, iki katlı, bazıları bahçeli, bazen ikiz ev, bazen bekâr odaları şeklinde, bazen de birden fazla mekândan oluşan, ahşap, kârgir yığma olarak 50-ila 3500 m² arasında değişen arsalar üzerinde inşa edildikleri vakfiyelerde belirtilmektedir.

Bazen aşağıda örnekte olduğu gibi yapılarla ilgili oldukça ayrıntılı tanımlamalarla karşılaşılmaktadır. Alt ve üst katları, su kuyusu, çeşmesi, mahzeni, abdesthanesi, kenifleri, hamamı, kileri olan etrafı taş duvarla çevrili bahçe içinde bostanı bahçesi olan meşrûtaların varlığı anlaşılmaktadır.

... altı buyûtu ulvî ve altı süfli ve bir su kuyusu ve bir mahzen ve iki çeşme ve bir selâmlık ve fevkanî iki oda ve muhavvata ve bir ahur ve dahiliyesinde fevkanî dört oda ve bir tahtapoş ve bir kenif ve abdesthane ve ikinci tabakada iki oda ve bir kiler ve bir kenif ve dehliz ve tahtâni bir matbah ve bir hâmam ve camekân ve bir kiler ve iki kenif ve bir su kuyusu ve bir hadika ve bir bostan ve içinde bir su kuyusu ve çeşmelerin su mahzeni ve cevânibi erba'asında mükemmel taş duvarı ve Molla Husrev Mescidinin imamına ve müezzinine

meşrûta olub her sene beş yüz akçe mukata'ası olan arz-ı haliyeyi müştemil olan menzilin... H1047/M1637. (VGMA,741:99/53).

“...Daye Hâtun Câmî‘-i şerîfi imâmlarına meşrûta senevî yedi yüz yigirmi akçe mukâtaai kadîmelî terbîan üçyüz elli iki zirâ‘arsada mebnî münhedim kârgîr matbah ocağı ve bi’ri mâ ve etrâfi taş dîvâr ve zokak kapusunu müştemil bir bâb ebniye-i memlûkemi...”(VGMA,742:243/101);“...Mahmiyyei İstanbul‘da Molla Fenârî Mahallesi‘nde binâ eylediğim bir tarafı kendi mülküm olan dekâkin ve bir tarafı tarîki hâss ve bir tarafı imâm ve müezzîn süknâsı meşrûta olan vakıf odalar...H 1089/M 1678.(VGMA,580:140/78).

...Ve bina olunan mescidi mezburun canibi kıblisinde vâki tariki âmma nazır olup yine merkume merhumenin tasarrufunda olan dört bab kemerli toluzun üzerine kendü mallariyle üç bab oda bina olunup biri sabıkan imama meşrûta olan hücreyi tahtaniyye ve biri dahi sabıkan müezzine meşrûta olan hücreyi tahtaniyye ve biri dahi sabıkan kayyım meşrûta olan hücreyi tahtaniyye ve zamime kılınmıştır... H 1021/M 1612. (VGMA,570:153/90).

Vakıfların müezzîn veya imam meşrûtası olarak tahsis ettikleri gayr-ı menkulleri yine aynı amaçla kullanmak amacıyla vakfının faydasına daha kıymetli bir mülkle değiştirdikleri ya da meşrûtahane şartından rücu ettikleri örnekler de mevcuttur. (VGMA,625:21/22).

...camii şerîfi mezkur mahallesinde kurtludere nam mahalde vaki camii şerîfin imamına süknasını şart eylediğim terbian üçbin zira arsa üzerine müceddeden bina eylediğim bir bab menzilimi cami-i şerîf imamına meşrûta kılınmış idim ben şartı merkumdan rücu edip bu defa şolvecihle şart eyledimki menzili mezkur dahi vakfı mezburundan olmak üzere talibine icar olunup beher sene gallesi vakfı mezburum iradına zam ve ilhak oluna... H 1228/M 1813. (VGMA,745:320/107).

İmam ve müezzîn meşrûtalarının tamir ve termimin bazen ilgili vakıf tarafından, bazen de içerisinde oturan şahıs tarafından yaptırılması şart kılınmıştır.“...ve camii şerife muttasıl iki bab odanın süknâsı iki müezzine meşrûta olup her birinde bir müezzîn bilâ ücret sâkin olalar imâret ve merremet lâzım geldikçe cânibi vakıftan sarf olunup sâkine teklif zahmet ve tahmil minnet olunmaya...” H 1027/M 1617.(VGMA,573:21/1).

... Bâdel inkiraz menzili mezbûr Çıracı Mescidi imâmına ve müezzînine meşrûta olup dilerse zikr olunan iki odanın birinde imâm ve birinde müezzîn sâkin olalar dilerse icâr idüp alesseviyye gallesine mutasarrıf olalar ol mukâbeledde her biri her yevm eczâ-i Kur‘âniyye‘den bir cüzi şerîf tilâvet idüp sevâbını rûhuma hibe ve ihdâ ideler ve menzili mezbûr mürûr-ı eyyâm ile harâba müşrif olup

meremmete muhtâc oldıkda nevbetinde sâkin olanlar mallarıyla binâ ve imâret edeler...H 1047/M 1637. VGMA,581/1: 152/165.

Vâkıflar bazen evlerin bakım ve onarımını içinde oturan imam ve müezzinlere şart kılar. Yaptırmadıkları takdirde önce uyarıp bundan diğerleri ibret alsın diye, sonra görevi ve evi başkasına tevcih ettikleri de görülür.

...Şu meşrûtânın tâmiratının da meşrutun lehlerine ait olmasını şart kıldı hatta imam yahud müezzin kendilerine meşrut olan akarâtı harap olarak bırakırsa kendileri azl ve itabe müstehik olurlar, mütevellî ile nâzırlar bu bapta icabeden zecir ve nasihatı yaptıktan sonra bu kâbil kimselerin cihet ve meşrûtalarını derhal başkasına tevcih ederler ki bu hal diğerlerine bir ibreti müessire olarak bu gibi tamiratda mûsamaha göstermesinler... H 1046/M 1636).(VGMA,570:118/76).

Meşrûtahanelerin tâmir ve termimlerinin gerektiğinde veya her yıl mütevellî tarafından yaptırılması şart kılan vâkıflar da mevcuttur.“...câmiî şerîf ve sükânâsı imâm ve hatibe meşrûta olan hâne ve akarâtı sâirei mezkûrenin beher sene iktizâ iden ta'mîr ve termimleri kezâlik bâ yedi mütevellî icrâ olunup masârifâtü galle-i vakımdan virile...”H 1309/M 1891.(VGMA,989:110/78).

Mütevellîlerin de meşrûtahanelerin tâmiratı konusunda insiyatif aldıkları, vakfın geliri yetmediğinde kendi mallarından bazen vakıf olarak bunu destekledikleri bazen de vakfa ait bir akar satışından bunu tamamladıklarına şahit olunur.

...Bâisdir ki varakı evvelde Şücaeddin Bey Vakfı'nın Receb sene 1154'de mâlî der-kisesi bin yüz yedi guruş olup iyâzen billâhi teâlâ ihrâkda/yanında câmiî şerîf ve imâm ve müezzin meşrûta hâneleri muhterik olup fi Muharrem 1171'de bevvâb Hâcî Halil mütevellîyi sâbık olmağla câmiî şerîfi ve hâne meşrûtaları müceddeden binâ ve ihyâ ve mâlî vakfı vakfı mezkûru sarf ve iktifâ itmeğın bermûcebi muhâsebe mütevellîyi mezbûr kendi masraf idüp vakfın zimmetinde alacağı kalmağla fi Safer sene 1175'de Mercan Câmi'i kurbunda Oduncularda nisf dükkân mahlûl olup bâdel müzâyede dört yüz guruşa fûrûht ve vakfın deynini edâdan sonra bâkî anaslı mâl-ı vakf yüz doksan guruş derkise olup hâlen mütevellîyi vakif ağa babası el-Hâcc Ahmed Ağ'a teslim ve hüdâya emânet olup işbu mahalle şerh virildi... H 1154/M 1741.(VGMA,649:58/99).

İmam meşrûtası evlerin yangın ve benzeri bir nedenle yok olmaları halinde başka vakıflarca yerine yine meşrûta evler yaptırdıkları örneklere de rastlanır.

...Serbanbaşı Abdullah Ağ'a nam sâhibû'l-hayrın mahallei mezbûre mescid-i Şerifinde müezzin olanlara meşrûta vakfı olup bir taraftan Fatma Hatun'un tasarrufunda olan vakıf menzîl ve bir taraftan Veli Ağ'a'nın tasarrufunda olan vakıf menzîl ve bir taraftan Hafız Mehmed Efendi'nin yedinde olan mülk menzîl ve bir taraftan tarik-i amî ile

mahdûd menzîl on yedi sene mukaddem harikde bilküllîye muhterik olup arsai sırfâ kaldıkda müteveffâyı mezbûr Mustafâ Halife ibni İbrahim bin Mehmed yine mescid-i mezbûr müezzinlerine meşrûta iki bab vakıf menzîli bedeli misilleriyle ahire ferağ ve hâsıl olan bedelleriyle arsai mezbûre üzerine vakf olmak üzere müceddeden bina ihdas ve bizi işhad dahi etmişdi biz bu hususa bu vecih üzere şahidleriz şehadet dahi ederiz deyü her biri edayı şehadeti şeriyye ettiklerinde bâdettadil ve tezkir şehadetleri makbule olmağın mucibiyle mudde-i mezbûr Mehmed Beyin bi-vech-i muarazadan men birle ma vakaa bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâlis vel işrin min Muharremil Haram sene seb'a erba' in ve mictin ve elf...H 1047/M 1637. (VGMA,581/1:152/165).

Meşrûtahanelerin tamir ve termiminde diğerk vakıf binalarda olduğu gibi *erbab-ı vukuf*/bilir kişilerce keşf yapılp işlemlerin ona göre yapılması da şart kılınmıştır.

...Nevcivan Feridun Paşa Cami-i nâmiyle benam camii ra'nai şerifin ve işbu camii şerifin hariminde kâin meşrûtahânelerin muhtacı tâmir olan mahalleri bâdelkeşf tâmir ile ve derununa tefriş edilmiş keçe ve kilim ve hasırın müşrifî harab ve muhtacı tâmir olanların tâmirlerini icra ve tâmiri kâbil olmadığı takdirde müceddeden (...) camii şerifi mezbur ve meşrûta odalarının erbabı vukuf tarafından icra olunacak keşifleri üzerine mütevellî ve nâzir tarafından tâmir ve termim ve ihyasına bigayet itina ve tatarruk-ı halel ve müşrifî harabiyetlerinden muhafazaları hususuna son derece sa'y ve gayreti ihtimam oluna...H 1336/M 1917. (VGMA,608/2:70/60).

Vakfiyelerde vâkıfların koyduğu şartların genellikle bulunduğu çağın gereklerine göre düzenlendiği görülür. Her ne kadar devirler, asırlar sonrasına atıf yapılsa da değişen şartlar gereği bazen kanun koyucunun istekleri ile örtüşmediği ya da bu şartların uygulanmasında bazı uyumsuzlukların yaşandığı, bunun da zamanla çikilmez sorunlara neden olduğu görülür.

Yukarıda da ifade edildiği üzere bir vakfın vakfiyesinde o caminin imam, müezzin vb. görevlileri için meşrûta şartı varsa, hiçbir sorun olmadan cami görevlilerinin ücretsiz olarak bu haktan istifade ettikleri bilinmektedir.

Meşrûtalarla ilgili diğerk bir durum ise vakfiyesinde caminin meşrûtası olmasına rağmen bilahare yıkılmış, sonradan özel veya tüzel kişiler tarafından aynı yerde yeniden yapılmış olan yapıların yine vakfiye hükümlerine göre meşrûthane olarak kullanılması durumudur. Ancak bu meşrûtahanede o caminin imam veya müezzinin oturmaması halinde, vakıf idaresince oluşturulan komisyonun belirleyeceği bedel üzerinden vakfiye şartları doğrultusunda kullanılmak kaydıyla öncelik Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere diğerk kamu kurum ve kuruluşlarına

veya tüzel kişiliklere her türlü onarımlarının taraflarınca yapılması kaydıyla tahsis edilmesi halidir.

Cami meşrûtaları ile ilgili üçüncü ve en çok sorun yaşanan durum ise vakıfların hayrat veya akar gayr-ı menkûlleri üzerinde vakfiyesinde olmadığı hâlde, bazı kurum ve kişiler tarafından tesis edilmiş olan meşrûtahanelerdir. Bu şekilde vücuda gelmiş meşrûtalardan Vakıflar İdaresince, Kamu Konutları Yönetmeliği çerçevesinde bir dönem sembolik bir lojman bedeli alınmıştır. Bu bedel râyiç bedel üzerinden hesaplanmış olmasına rağmen, alınan bedeller normal kira bedellerinin üzerine çıkmamıştır. Bu süreçte vakfiyesinde olmadığı hâlde hayrat veya akar üzerine yapılan bu binalardan alınan kira gelirinin vakfına gelir sağlanması oldukça doğal ve meşrudur. Vakfın bu farklı akar türünden arsa ve arazileri üzerine yapılmış meşrûthane nitelikli binalarının, 2886 sayılı Kanun kapsamında vakfa gelir getirmesi bakımından kiraya verilmesine karar verilmiştir. Son dönemlerde Vakıf İdaresi ve söz konusu meşrûtalarda ikâmet eden görevlilerle yaşanan hukuki sorunlar oldukça artmıştır.

Süre gelen söz konusu anlaşmazlıkların sonlandırılmasına yönelik bir çözüm üretilmiştir. Mülkiyeti mazbut vakıflara veya Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait meşrûta olarak din görevlilerince kullanılan taşınmazlarla ilgili olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü ile kullanıcıları arasında kira, ecrimisil vb. konularda nizalar olduğu, derdest olan davalar da bulunması ve konunun çözülmesi amacıyla, 764 adedi mazbut hayrat, 320 adedi mazbut akar, 9 adedi mazbut akar-hayrat kütüklerimizde kayıtlı toplam 1093 adet taşınmaz, 13.03.2017 tarih ve 194 sayılı Vakıflar Meclisi Kararı ile hertürlü bakım, onarım ve tâmirat giderlerinin karşılanması kaydıyla 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 16. Maddesi gereğince bedelsiz olarak 49 yıl süre ile Diyanet İşleri Başkanlığına tahsis edilmiştir.

Bu durum yıllardır süre gelen müzminleşmiş sorunun çözülmesi açısından olumlu bir durumdur. Ancak, bu duruma eski eser penceresinden bakıldığında, câmi ile birlikte aynı mimâri kompozisyon içerisinde yer alan çok az da olsa orijinalliğini koruyabilen meşrûtaların restorasyon gerektirmesi halinde yapılacak onarımlarının yapı bütünlüğüne zarar verme endişesi hâsıl olmaktadır. Bu nedenle bu tür durumlarda Vakıflar Genel Müdürlüğüne koordineli ve kontrollü bir çalışmayla bu işlemlerin gerçekleştirilmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

4. Sonuç

Vakfiyelerde meşrûta teriminin; vakıfta yönetim ve görevlendirme, vakıf akarların ya da nukudun işletilmesi, gelirlerin harcanması, galle fazlası, bazı

tahsisatlar ve süknâyı da içine alan intifâ hakkı ve benzeri durumlarda bu görevin ya da hakkın verildiği şahsa şart kılınması için kullanıldığı dikkati çeker.

Araştırmanın asıl konusunu oluşturan *meşrûtahane* başta imam, müezzin hatip vâiz gibi görevlilere şart edilen/*tahsis edilen* evlerin bir tanımıdır. Bunun yanısıra muallim, hâfız-ı kütüp, müfessir, zâviye şeyhi, sebilci, kayyım, ferraş gibi bazı görevlilere de zaman zaman meşrûta tahsis edildiği görülür.

Vakıflarda meşrûtahanelerde oturmanın şartı, yapılan görevin sürekliliği ile ilişkilendirilmiştir. Görev ihmalinde veya terkinde bu hak da sona ermektedir. Vâkıflar genellikle burada ikmet edenlerden annesi, babası, kendi veya istediği bazı kişilerin ruhu için dua okunmasını şart kılarlar.

Meşrûtahaneler bazen yapı ile birlikte caminin hariminde, yapının yakınında inşa edildiği gibi bazen de camiye yakın vâkıfa ait ya da başka bir vâkıf tarafından tahsis edilen bir ev şeklinde de olabilmektedir.

Bazı vâkıflar tahsisi yapılan meşrûtahanelerde oturma zorunluğu koydukları gibi, bazı vakıflar bu konuda görevliyi serbest bırakarak oturmadıkları takdirde kirasından faydalanmalarını salık vermişlerdir.

Diğer bir durum ise meşrûtahane binası olmadığı takdirde kiralarının vakıf tarafından ödendiği veya kira bedelinin başka bir akarın gelirinden görevlilere ödendiği meşrûtahane örnekleri de mevcuttur. Bazen bir sahilhanenin/*yalı* bile geçici olarak bu amaçla tahsis edildiği, var olan bir meşrûtahane binasının vakfa daha fazla gelir getirecek başka bir mülkle değiştirildiği durumlara rastlanmaktadır.

Meşrûtahane binalarının yeri ve mimâri özelliklerine bakıldığında; bazen yapının bahçesinde veya yakınında inşa edildikleri tanımlardan anlaşılmaktadır. Bazı vâkıfların câminin bulunduğu alana sonradan meşrûtahane yapımına izin vermediği örnekler de mevcuttur. Evlerin tahtani, fevkâni müstakil ya da birbirine bitişik evler, bazen vakıf odalar veya bekâr odaları şeklinde ahşap ya da kargir inşa edildikleri anlaşılmaktadır.

Yapıların tâmir ve termimlerinin ise genellikle vâkıflarınca her yıl ya da gerektiğinde müteveli eliyle yaptırıldığı, bazen de içinde oturana şart kılındığı görülmektedir. Meşrûtahanelerin de diğer vakıf yapılarda olduğu gibi bu aşamada ehl-i vukufça keşfinin yapıldığı, yangın ve benzeri nedenlerle harap olanların yerine yine meşrûtahane inşa edildiğine şahit olunmaktadır.

Özellikle İstanbul'da kurulmuş vakıflarda sık rastlanan meşrûtahane tahsislerine diğer şehirlerde, Balkanlarda, adalarda ve günümüzde milli sınırlarımız dışında kalmış coğrafyalarda kurulmuş vakıflarda da rastlanmaktadır.

KAYNAKLAR

Akgündüz Ahmet.(2013). İslâm Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, İstanbul.

Ömer Hilmi.(1307). Ahkâm'ül Evkâf, İstanbul.

Konyalı, İ. Hakkı.(1976). Abidleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi, C.1.İstanbul.

Ahunbay, A.Zeynep.(2004). "Meşrûta", DİA,C.29,.s.388.İstanbul.

Büyükseçgin,İsmail.TahirAğaTekkesi,
http://www.seckinmimari.com/turing_385.pdf. S.50-55.28/11/2017.

Arşiv Kaynakları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Vakfiye Defterleri

VGMA,480.,VGMA,484.,VGMA,570,VGMA,571.,VGMA,573.,VGMA,577
.,VGMA,578,VGMA,579.,VGMA,580.,VGMA,581/1.,VGMA,583.,VGMA,587.V
GMA,601.,VGMA,608/2.VGMA,610.,VGMA,623.,VGMA,624.,VGMA,625.,
VGMA,626/2.,VGMA,627.,VGMA,634.,VGMA,635.,VGMA,636.,VGMA,637.,V
GMA,638.,VGMA,639.,VGMA,649.,VGMA,734.,VGMA,735.,VGMA,736/3,VGM
A,738.,VGMA,740.,VGMA,741.,VGMA,742.,VGMA,743.,VGMA,745:1/1.,VGM
A,990.,VGMA,989.,VGMA,1419.,VGMA,2136.,VGMA,2157.